

Republika Crna Gora
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

CRNOGORSKA POLJOPRIVREDA I EVROPSKA UNIJA

Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja Crne Gore

Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja Crne Gore
Projekat finansiran sredstvima EU,
rukovoden od strane Evropske agencije za rekonstrukciju

Izrada dokumenta pod nazivom:

"Crnogorska poljoprivreda i Evropska unija - Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja" predstavlja projekat koji su zajednički realizovali Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore i Evropska agencija za rekonstrukciju.

Rukovodilac projekta:

Mr Milutin Simović, ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede CG

Urednici i koordinatori izrade Strategije:

Prof. dr Emil Erjavec, koordinator EAR projekta

Dr Milan Marković, pomoćnik ministra

Dr Tina Volk, ekspert EAR projekta

Saradnici na izradi Strategije:**Evropska agencija za rekonstrukciju - tim Italtrenda:**

Prof. dr Emil Erjavec, doc. dr Miroslav Rednak, dr Tina Volk, doc. dr Luka Juvančić,

dr Aleš Kuhar, dr Božidarka Marković, dr Miomir Jovanović, dr Zoran Jovović,

Ana Mugoša (asistent)

Projekt menadžer EAR-a: Mr Velibor Spalević**Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede CG:**

Mr Milutin Simović, dr Milan Marković, Branimir Vujačić, Lidija Rmuš, Slavica Pavlović,

Radana Damjanović, Zorka Prljević

Saradnici na pripremi teksta dokumenta A:

Dr Budimir Fuštić, dr Natalija Perović, dr Svetozar Savić, dr Biljana Lazović,

dr Momčilo Radulović, dr Radisav Dubljević, dr Neđeljko Sijeran, dr Miodrag Jovančević,

dr Nataša Mirecki, dr Slavko Mirecki, mr Dejan Laušević, dr Dragoljub Mitrović,

prof. dr Vukić Pulević, Branislav Perić, dr Aleksandra Despotović, mr Jelena Latinović

Lektor: Branko Vuković

Design, prepress i štampa: 3M Makarije, Podgorica

Tiraž: 500 primjeraka

ISBN 86-85799-04-X

Podgorica, 2006.

CIP - Каталогизacija u publikaciji

Централна народна библиотека Црне Горе, Цетинье

338 . 439 (497 . 16)

339 . 923 : 061 . 1EU1 : 338 . 43

CRNOGORSKA poljoprivreda i Evropska unija : strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja : (skraćena verzija) . - Podgorica :

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, 2006

(Podgorica : 3M Makarije) . - 31 str. : graf. prikazi , tabele ; 26 cm

Na vrhu nasl. str. : Republika Crna Gora . - Tiraž 500 .

ISBN 86-85799-04-X

a) Храна - Производња - Црна Гора б) Европска унија -

Аграрна политика COBISS.CG-ID 10967568

Republika Crna Gora
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

CRNOGORSKA POLJOPRIVREDA I EVROPSKA UNIJA

Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja

(Skraćena verzija)

*Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja Crne Gore
Projekat finansiran sredstvima EU,
rukovođen od strane Evropske agencije za rekonstrukciju*

Podgorica, 2006.

Riječ ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Poštovani,

U vrijeme kada se poljoprivreda Crne Gore, kao samostalne i međunarodno priznate države, nalazi na svojevrsnoj raskrsnici i pred brojnim novim izazovima, dolazi Strategija kao polazište za nove razvojne korake i platforma budućih reformi u agrarnoj politici, zakonskoj regulativi i institucionalnoj podršci poljoprivredi.

Opredijelili smo se za koncept održivog razvoja poljoprivrede, uzimajući njenu multifunkcionalnost kao osnovno polazište. Takođe, intenziviraćemo izgradnju modernog državnog aparata, koji će biti osposobljen da preuzme evropski model razvoja i da omogući uspješno integrisanje crnogorske poljoprivrede u evropski i širi međunarodni okvir.

Siguran sam da će se postići najširi konsenzus oko razvojnog koncepta koji jasno ističe da se neće vrednovati samo ekonomska dimenzija poljoprivrede - doprinos bruto društvenom proizvodu, nego da će posebno mjesto imati komponenta ruralnog razvoja. Svakako, ukupnom značaju poljoprivrede će doprinositi i njene ostale funkcije: ekološka, socijalna, podrška razvoju turizma i nacionalno-kulturna. To će vremenom dovesti do preobražaja poljoprivredne u politiku ruralnog razvoja. Takva orijentacija je jedna od ključnih pretpostavki za uravnoteživanje regionalnog razvoja i realizaciju cilja: da je svaki dio Crne Gore podjednako važan i da se skladno može ukomponovati u njen raskošni ekonomski, prirodni i demografski mozaik.

Strategija je, prije svega, upućena državi kao uputstvo za dalje sprovođenje reformi u poljoprivredi i kao obavezni podsjetnik u izradi buduće ekonomske politike. Ali je ona namijenjena i poljoprivrednim proizvođačima i prerađivačima, potencijalnim investitorima i donatorima, kao i stručnoj i naučnoj javnosti.

Crnogorski farmer hoće, i pravedno je, da dostigne životni standard evropskog farmera i stoga treba da bude i svojom proizvodnjom konkurentan. On istovremeno uvažava potrebu da održivo gazduje raspoloživim prirodnim resursima, kako bi svojim potomcima omogućio život u očuvanom selu, čuvajući tako svoju tradiciju, kulturu, istoriju i sve ostale specifičnosti.

Od prerađivačke industrije očekuje se da dostigne standarde kvaliteta i preuzme na sebe najvažniju i najodgovorniju ulogu u proizvodnji bezbjedne hrane.

Država treba i mora pomoći i jednima i drugima, jačajući svoje institucije i administrativne kapacitete, donoseći nove zakone, podržavajući razvoj proizvodnje hrane i ruralnih sredina u skladu sa evropskom praksom.

Zahvaljujem se Evropskoj agenciji za rekonstrukciju koja je u ime Evropske komisije podržala realizaciju ovog projekta, jednog u nizu u sektoru poljoprivrede.

Hvala ekspertskom timu iz Slovenije koji je dobro razumio prilike i perspektive crnogorske poljoprivrede i što je nesebično prenio dragocjena slovenačka iskustva.

Zahvalnost dugujem saradnicima i kolegama iz Crne Gore na predanom radu tokom izrade ovog važnog dokumenta koji će, siguran sam, biti važan impuls za novu fazu razvoja proizvodnje hrane i razvoja crnogorskog sela.

Mr Milutin Simović

PRETHODNE NAPOMENE

U namjeri da se pripremi platforma za buduće integracione procese, koji su u oblasti poljoprivrede veoma zahtjevni i obimni, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Crne Gore je, zajedno sa Evropskom agencijom za rekonstrukciju, pokrenulo projekat izrade nove strategije. Uvažavajući specifičnosti crnogorske poljoprivrede i buduće izazove i potrebe, ovaj strategijski dokument nosi naslov: "**Crnogorska Poljoprivreda i Evropska unija - Strategija razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja**".

Strategija se sastoji od tri dokumenta:

- A. Analiza postojećeg stanja i perspektive razvoja,
- B. Platforma, ciljevi i stubovi reforme,
- C. Koncept mjera agrarne politike i budžetski plan 2007-2013.

Prvi dokument "**Analiza postojećeg stanja i perspektive razvoja**" prikazuje: osnovne pretpostavke (prirodne i ekonomske) za razvoj biljne i stočarske proizvodnje, strukturne karakteristike, odnos poljoprivrede i životne sredine, institucije, spoljno-trgovinsku razmjenu, potrošnju poljoprivrednih proizvoda, detaljnu analizu podsticajne politike i ocjenu agregatne podrške poljoprivredi. Po prvi put je data analiza konkurentnosti najvažnijih poljoprivrednih proizvoda. Na bazi analiza i ocjene konkurentnosti urađena je procjena budućih kretanja, koja uz odgovarajuća polazišta nudi ekspertski pogled na razvoj crnogorske poljoprivrede.

Dokument "**Platforma, ciljevi i stubovi reforme**" ima centralno mjesto u Strategiji jer otvara novi put u razvoju poljoprivrede i ruralnih sredina. Na bazi postojećeg stanja i međunarodnog okvira i zahtjeva, Platforma predlaže održivi koncept razvoja poljoprivrede, koji maksimalno uvažava njenu multifunkcionalnu ulogu. U Platformi su definisani osnovni ciljevi agrarne politike, kao i njihova razrada kroz operativne ciljeve. Naznačeni su osnovni stubovi reforme u oblasti: agrarne politike, zakonodavstva i institucija. Reforme treba da doprinesu modernizaciji državnog aparata u preuzimanju evropskog poimanja uloge i modela razvoja poljoprivrede.

Dokument pod nazivom "**Koncept mjera agrarne politike i budžetski plan 2007-2013.**" predstavlja logičan nastavak prethodna dva. Njegov je cilj operacionalizacija mjera agrarne politike, uz potrebu njihovog usklađivanja sa principima CAP-a. Opis mjera agrarne politike prati i plan budžetske podrške za period od 2007. do 2013. godine. Na kraju je dat i prikaz najvažnijih projekata čija realizacija treba da vodi ostvarivanju brojnih zadataka koje Strategija predviđa.

Strategija predstavlja plod intenzivnog jednogodišnjeg rada kombinovanog tima: eksperata iz Slovenije, koje je angažovala Evropska agencija za rekonstrukciju, i domaćih koje je angažovalo Ministarstvo.

Nadamo se da će Strategija, pored osnovne svrhe da bude platforma u procesu približavanja crnogorske poljoprivrede EU, moći da posluži brojnim korisnicima (proizvođači hrane, naučne i stručne službe, državne institucije, predstavnici međunarodnih organizacija, potencijalni investitori i donatori, Evropska komisija) kao bogat izvor korisnih informacija o crnogorskoj poljoprivredi.

Ova skraćena verzija donosi samo najvažnije zaključke i preporuke po glavnim elementima koji su detaljno analizirani i diskutovani u osnovnom dokumentu Strategije.

Urednici

Pregled

A. Pregled postojećeg stanja

OSNOVNI PODACI O CRNOJ GORI

Republika Crna Gora nalazi se na jugoistoku Evrope i zauzima površinu od 13.812 km². Ukupna dužina kopnenih granica iznosi 614 km. Prema podacima o broju stanovnika u 2004. godini, na teritoriji Crne Gore živjelo je 620.533 stanovnika. Prosječna gustina naseljenosti od 45 stanovnika na 1 km² svrstava Crnu Goru u red zemalja sa najmanjom gustinom naseljenosti u Evropi (jedino je manja gustina naseljenosti u nordijskim zemljama).

Glavni grad Crne Gore Podgorica ima 167.578 stanovnika (2003), dok u istorijskoj prijestonici Cetinju živi 18.592 stanovnika.

Prema popisu stanovništva iz 2003. godine, Crna Gora je višenacionalna, viševjerska i višekulturna zajednica. Njenu nacionalnu i etničku strukturu čine: Crnogorci (43%), Srbi (32%), Bošnjaci (8%), Albanci (5%), Muslimani (4%) i Hrvati (1%). Pored pomenutih, u Crnoj Gori živi još 19 drugih nacionalnih i etničkih grupacija.

Odlukom Berlinskog kongresa (1878) Crna Gora je zvanično dobila međunarodno priznanje svoje nezavisnosti. Do 1910. godine bila je Knjaževina, a od te godine Kraljevina Crna Gora. Status samostalne države izgubila je 1918. godine, ulaskom u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije.

Od 1945. godine Crna Gora je narodna, potom socijalistička republika, jedna od šest ravnopravnih članica jugoslovenske federacije. Uvođenje demokratskih promjena donosi višepartijski sistem i prve parlamentarne izbore (1990).

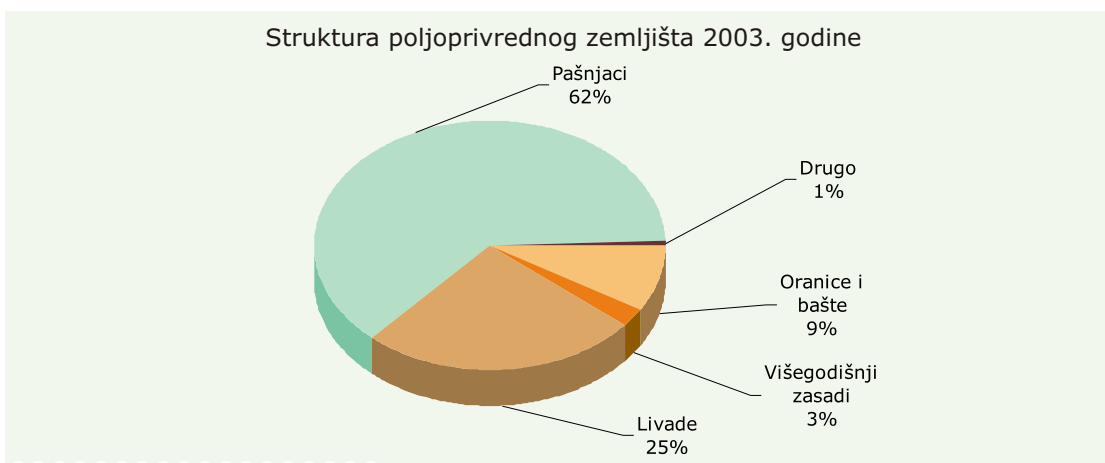
Aprila 1991. godine proglašena je Republika Crna Gora, koja je od 1992. godine, zajedno sa Srbijom, konstituisala državnu zajednicu pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija. Beogradskom poveljom, potpisanom 4. februara 2003. godine, formirana je Državna zajednica Srbija i Crna Gora. Na demokratski organizovanom referendumu 21. maja 2006. godine, većinskom voljom njenih građana, Crna Gora je stekla punu državnu samostalnost.

ULOGA POLJOPRIVREDE U PRIVREDNOM I DRUŠTVENOM RAZVOJU

Nakon perioda ekonomske stagnacije, hiperinflacije i visoke stope nezaposlenosti prouzrokovane tranzicijom i političkim dešavanjima na prostoru ex-Jugoslavije tokom posljednje dekade dvadesetog vijeka, Crna Gora kreće u ekonomski oporavak. Tako su u periodu 2000-2004. prisutni pozitivni trendovi. Ostvareni realni rast BDP, u 2004. godini, dostigao je 3,7%, što je najviši rast u posljednjih 5 godina. Stopa inflacije svedena je sa 24,8% (2000) na 4,3% (2004), a stopa nezaposlenosti sa 32,7% na 22,6%.

Proizvodnja hrane i poljoprivreda imaju značajnu ulogu u privrednom razvoju Crne Gore. Učešće poljoprivrede, lova i šumarstva u BDP Crne Gore, prema podacima zvanične statistike, iznosi 11,3% (2004).

Poljoprivreda je bila jedan od sigurnijih načina za ekonomsko održavanje gazdinstava u vremenu izraženih ekonomskih promjena posljednje decenije prošlog stoljeća. Ulogu socijalnog amortizera imala je posebno u područjima gdje su sužene mogućnosti zapošljavanja u drugim sektorima.

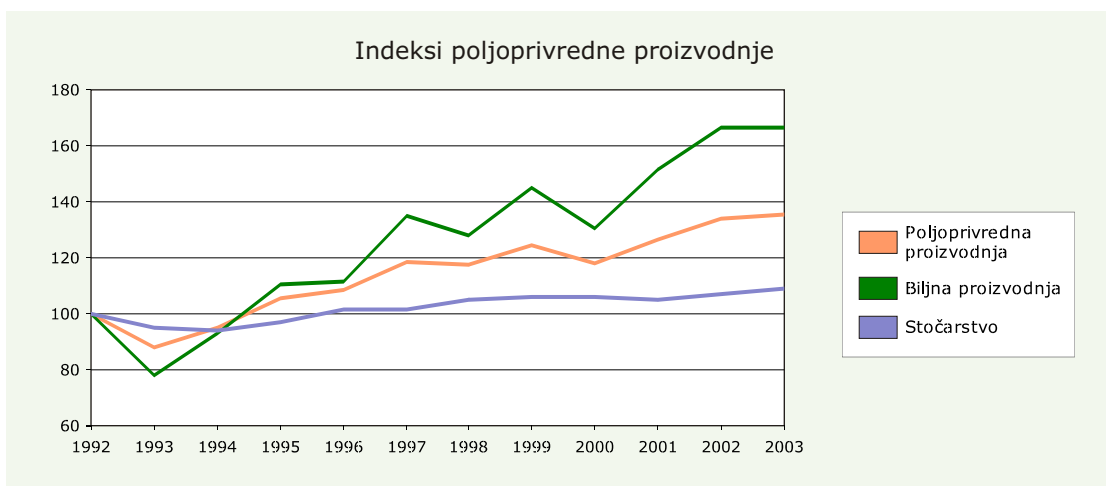
Izvor: SGCG

Poljoprivredne u ukupnim površinama Crne Gore zauzimaju 38%. Fond poljoprivrednog zemljišta od 518.067 ha, ili oko 0,84 ha po stanovniku, predstavlja važan resurs. Po ovom pokazatelju, Crna Gora je pri vrhu zemalja u Evropi. Međutim, u strukturi zemljišta preovlađuju livade i pašnjaci koji se značajnim dijelom ne koriste. Na oranice i bašte, voćnjake i vinograde otpada svega 58.262 ha ili 12% ukupne poljoprivredne površine.

STANJE I ISPOLJENI TRENDOVI U POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI

Političke i ekonomske promjene koje su se desile u Crnoj Gori, krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, nijesu dovele do pada proizvodnje karakterističnog za većinu drugih zemalja u tranziciji. Tako je u periodu od 1992. do 2003. godine ostvaren rast ukupne poljoprivredne proizvodnje, po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,8%.

Izvor: SGCG

Pored iskazanih pozitivnih trendova, Crna Gora još ne iskorištava dovoljno svoje proizvodne potencijale. Prevladuje proizvodnja za potrošnju u domaćinstvima (naturalna proizvodnja) i za direktnu prodaju na pijacama, dok je komercijalna tržišna proizvodnja, izuzev za neke proizvode, na dosta niskom nivou.

BILJNA PROIZVODNJA

U biljnoj proizvodnji, komercijalno je značajna proizvodnja grožđa (za vino) i duvana (važni izvozni proizvodi), zatim povrća (tradicija i povoljni uslovi) posebno u zaštićenom prostoru, južnog voća i djelimično krompira . Tržišna proizvodnja žitarica je zanemarljivo mala.

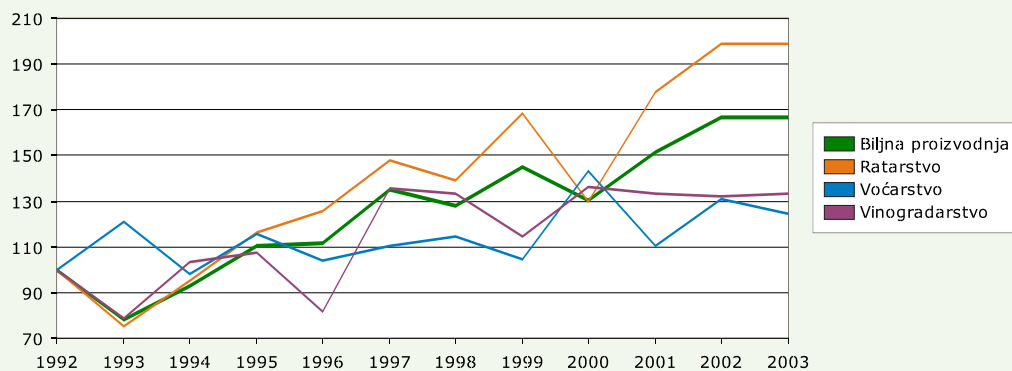
Površine oranica i višegodišnjih zasada (000 ha)

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.
Oranice i bašte	53.0	51.0	52.4	52.3	52.5	51.2	50.0	49.8	49.7	47.4	45.8	44.8
Ugari	11.4	9.6	8.4	12.9	10.8	9.4	10.3	14.9	14.0	12.7	12.8	12.7
Voćnjaci*	10.6	10.6	10.6	10.6	10.6	10.7	10.7	10.7	10.8	9.5	9.5	9.6
Vinogradi	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,8	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9
Zasijane površ.	41.6	41.4	44.0	39.4	41.7	41.8	39.7	34.9	35.7	34.7	33.0	32.1
Žitarice	17.9	17.7	19.7	13.5	13.3	12.5	10.6	9.7	9.4	8.1	7.1	6.5
krompir	8.2	8.6	9.7	10.1	10.2	10.4	9.8	10.0	10.6	10.6	10.5	10.5
Povrće	6.7	6.7	6.1	6.3	8.1	8.4	9.3	7.4	7.8	7.9	8.1	7.6
Duvan	0.3	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Kabasta stočna hrana	8.4	7.9	8.1	7.5	8.2	8.9	8.1	7.4	7.5	7.9	7.2	7.3

Izvor: SGCG

*Uključujući maslinjake

Indeksi biljne poljoprivredne proizvodnje

Izvor: SGCG

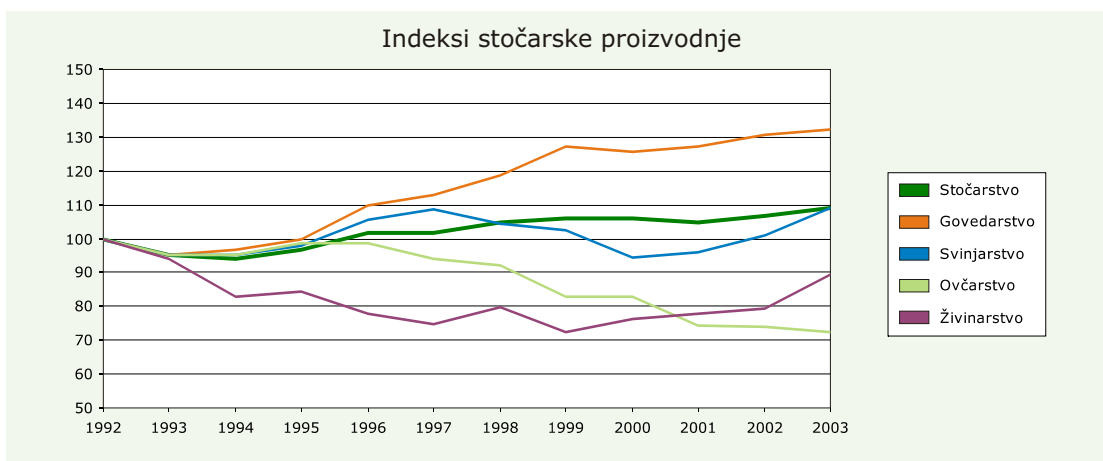
STOČARSKA PROIZVODNJA

Veći dio vrijednosti poljoprivrede (preko 60%) ostvaruje se u stočarstvu, posebno u proizvodnji mlijeka, zatim mesa, gdje važno mjesto zauzima proizvodnja jagnječeg mesa. Proizvodnja goveđeg mesa u najvećem obimu ostvaruje se klanjem teladi. Posljednjih godina organizuje se komercijalna proizvodnja u živinarstvu, dok je proizvodnja svinjskog mesa uglavnom za potrošnju u domaćinstvima. Crna Gora ima dugu tradiciju u proizvodnji tipičnih mlječnih proizvoda. Za sada, izvozni potencijal prisutan je u proizvodnji jagnječeg mesa koja je, iako ekstenzivna, tradicionalno tržišno orijentisana.

Broj stoke (000)

	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Goveda (ukupno)	188	177	169	173	180	180	176	178	180	179	178	183	175
Od toga: Krave i steone junice	130	123	120	123	125	124	123	124	128	121	120	124	127
Svinje	23	24	22	22	22	22	24	23	22	19	21	22	24
Ovce	488	449	430	431	448	439	392	333	306	293	244	241	252
Živina	953	860	794	806	781	771	750	813	745	791	817	838	890
Konji	19	17	16	16	16	16	15	14	12	11	10	10	9

Izvor: SGCG

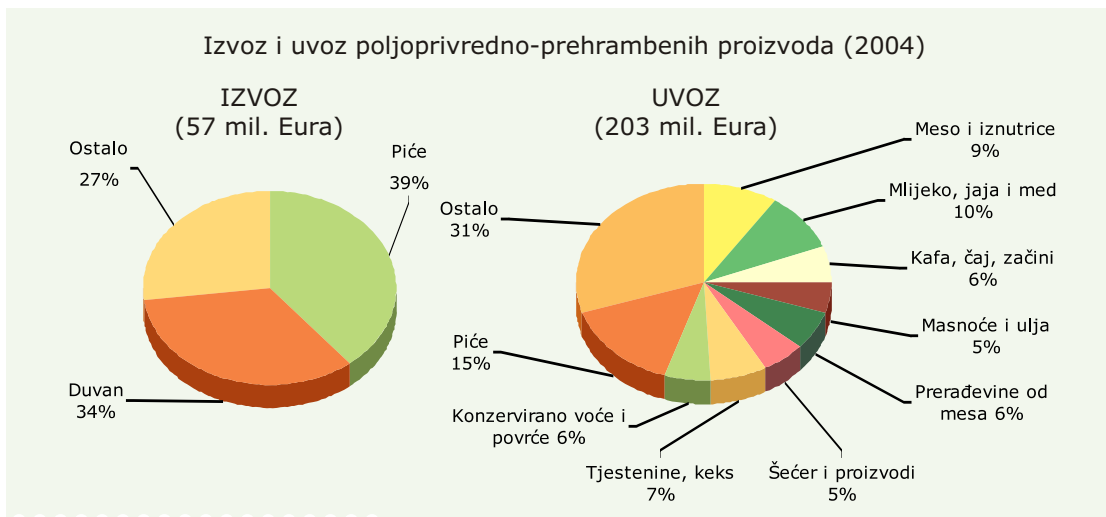

Izvor: SGCG

SPOLJNA TRGOVINA POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIM PROIZVODIMA

Crna Gora je neto uvoznik poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Ukupna robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je u stalnom porastu. Uz povećavanje izvoza i uvoza raste i deficit. Glavni izvozni proizvodi su vino i duvan. Pokrivenost uvoza izvozom bila je na nivou od 28% (2004).

POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

Prema podacima za 2001. godinu, učešće stanovništva koje živi u ruralnom području iznosi 38%. Negativan saldo migracije (oko 1% u razdoblju 1991-2001) i rastući indeks starosne dobi, od 33 (1991) na 58 (2001) ukazuju na umjerenu depopulaciju ruralnih područja, ali i njihovo istovremeno demografsko starenje (ruralna područja napušta uglavnom mlađa populacija). Poljoprivreda često preuzima ulogu socijalnog stabilizatora za najosetljiviji dio populacije. To su uglavnom staračka domaćinstva koja se obično bave proizvodnjom samo za vlastite potrebe, zatim dio radno aktivne populacije koja je direktno pogođena posljedicama tranzicije, kroz gubljenje zaposlenja u industrijskom sektoru.

Relativno niska produktivnost rada u poljoprivredi je, takođe, opšta karakteristika tog sektora. Ovakva situacija je posljedica različitih uzroka, a jedan od njih je i nizak tehnički nivo poljoprivredne proizvodnje, koji povećava potrebu u fizičkom radu. Proizvodnja je skoncentrisana na seljačkim gazdinstvima. Većina društvenih kombinata prestala je sa proizvodnjom u periodu tranzicije. O veličini posjeda nema pouzdanih podataka. Prosječna veličina poljoprivrednih gazdinstava procjenjuje se na oko 5 ha poljoprivrednog zemljišta.

OČUVANA ŽIVOTNA SREDINA I BOGATSTVO BIODIVERZITETA

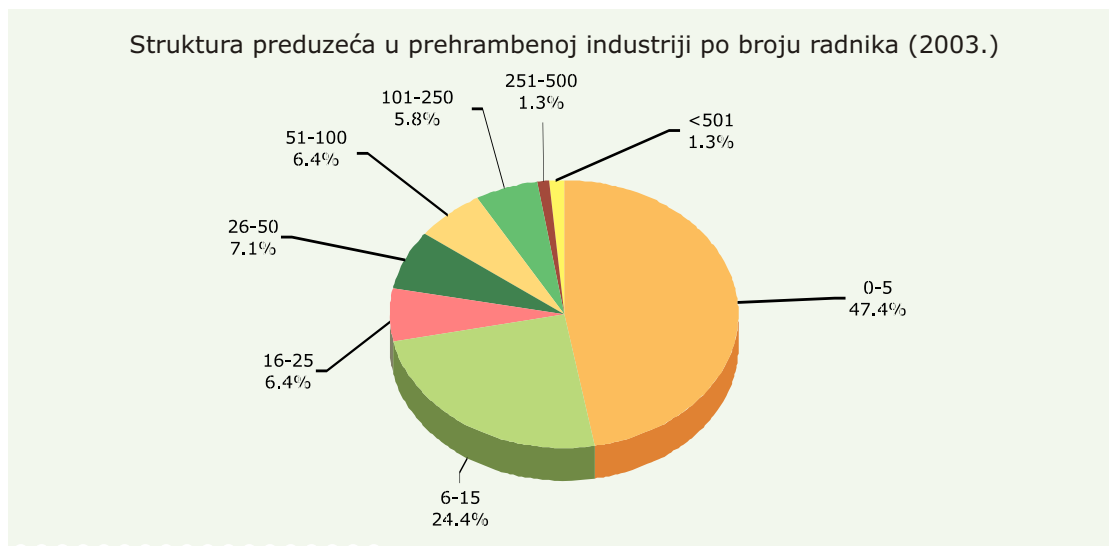
S obzirom na nivo intenzivnosti poljoprivrede, ona se ne može smatrati značajnijim zagađivačem životne sredine. Crnogorsko područje je još dobro očuvano od zagađenja vazduha, vode i zemljišta. Pored nekoliko industrijski razvijenih kompleksa, lociranih u pet gradskih sredina, i dalje postoje razvojem nenarušena područja, što upućuje na zaključak da je veliki dio prostora ekološki čist.

Crna Gora je veoma bogata biljnim i životinjskim biodiverzitetom. S obzirom na njenu veličinu, posjeduje ogromno bogatstvo genetičkih resursa poljoprivrednog bilja i domaćih životinja.

STANJE PREHRAMBENO-PRERAĐIVAČKOG SEKTORA

Jedna od strukturnih karakteristika crnogorske proizvodnje hrane jeste veći udio primarne poljoprivrede u bruto društvenom proizvodu od prehrambeno-prerađivačkog sektora. To ukazuje na nizak stepen finalizacije poljoprivrednih proizvoda, značajan udio samosnabdijevanja ruralnog stanovništva hranom, kao i na izražen plasman poljoprivrednih proizvoda neregistrovanim kanalima podaje.

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Crnogorska prehrambeno-prerađivačka industrija ima nepovoljnu strukturu preduzeća u pogledu veličine. Oko 70% preduzeća zapošljava manje od 15 radnika u prosjeku, a samo nekoliko preduzeća zapošljava više od 250 radnika. Nepovoljna struktura preduzeća i loša tehnička opremljenost negativno se odražavaju na konkurentnost prehrambene industrije. Nedovoljan nivo tehnološke opremljenosti prehrambenih pogona u Crnoj Gori otežava dostizanje međunarodnih sanitarno-higijenskih normativa.

Velik udio poljoprivrednih proizvoda prerađuje se direktno na gazdinstvima. Postoji snažna tradicija u proizvodnji tipičnih crnogorskih proizvoda, naročito na bazi mlijeka (sir i kajmak). Značajnu ulogu u snabdijevanju mlječnim i drugim prerađevinama predstavlja plasman putem zelene pijace i direktne prodaje (tzv. prodaja na kućnom pragu), što bi i u budućnosti, uz određene izmjene, moglo predstavljati važne kanale plasmana. Uspostavljanjem specifičnih sanitarnih normativa, tradicionalni proizvodi bi mogli pojačati svoju ulogu na tržištu (ugostiteljstvo i turizam, izvoz).

INSTITUCIJE U POLJOPRIVREDI

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao državni organ, odgovorno je za donošenje sistemskih rješenja, utvrđivanje agrarne politike i preduzimanje mjera za njeno sprovođenje. Predlaže Vladi budžet za poljoprivredu, donošenje zakona i drugih propisa, vrši nadzor nad izvršavanjem zakona i poslove inspeksijske kontrole. Ministarstvo u svom sastavu ima: Sektor poljoprivrede, Sektor šumarstva i lovstva i Sektor vodoprivrede.

Veterinarska uprava je posebno tijelo u nadležnosti Ministarstva, zadužena za zdravstvenu zaštitu i promet životinja, proizvodnju i promet proizvoda životinjskog porijekla i dr. U okviru Uprave funkcioniše i veterinarska inspekcija. U nadležnosti Uprave je i **Specijalistička veterinarska laboratorija**, koja, kao javna ustanova, obavlja specijalističko-dijagnostičku i istraživačku veterinarsku djelatnost.

Naučne i obrazovne institucije i stručne službe. **Biotehnički institut** je članica Univerziteta CG i ima obrazovnu, naučno-istraživačku i stručno-savjetodavnu funkciju u poljoprivredi. Obrazovnu realizuje od 2005. godine kroz akademski studij za biljnu proizvodnju i stočarstvo. Naučno-istraživačka djelatnost pokriva uglavnom sve oblasti poljoprivrede. U okviru stručno-savjetodavnog segmenta postoje: **Služba za selekciju stoke** i **Savjetodavna služba u biljnoj proizvodnji**, koje, preko terenskih centara, svojim aktivnostima pokrivaju područje čitave Crne Gore; **Laboratorija za mljekarstvo** pruža usluge kontrole kvaliteta mlijeka cjelokupnom mljekarskom sektoru, a u okviru naučno-istraživačkog sektora postoje i druge laboratorije (za zaštitu bilja, proučavanje zemljišta, kontrolu vina i sl.) koje pružaju usluge pojedinim sektorima.

Srednje stručno obrazovanje iz poljoprivrede, prerade hrane i veterine odvija se u pet stručnih škola, od kojih je Srednja poljoprivredna škola u Baru usko profilisana, a ostale (u Podgorici, Beranama, Andrijevici i Šavniku) su u okviru mješovitih stručnih škola.

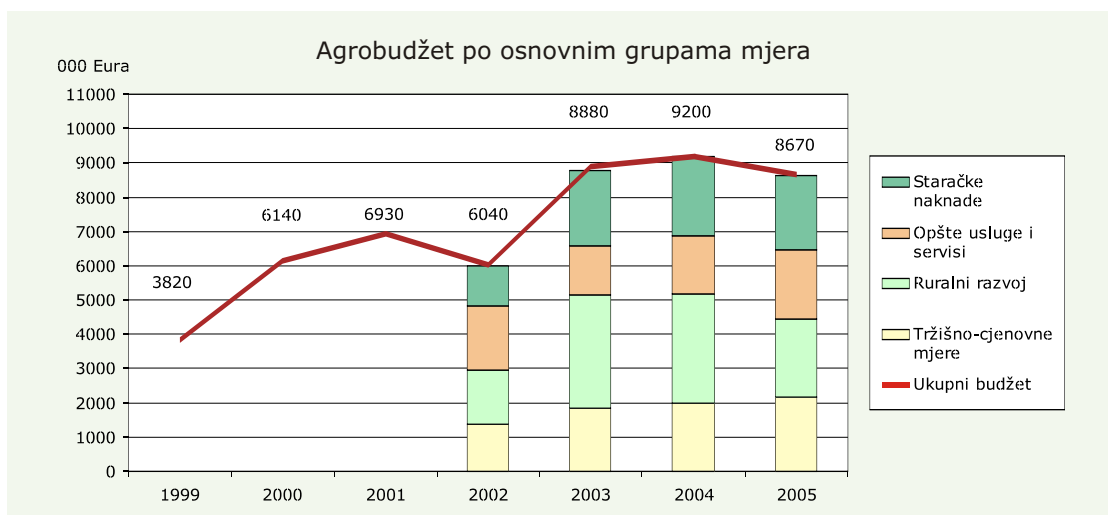
Zadugarstvo i udruženja. **Zadružni savez CG** objedinjuje i koordinira rad zadruga. U okviru Privredne komore postoji **Udruženje poljoprivredne, prehrambene i duvanske industrije**. Poljoprivredni proizvođači organizovani su u razne vidove udruženja od lokalnih, preko strukovnih do Nacionalnog koje objedinjuje aktivnosti lokalnih udruženja.

KARAKTERISTIKE AGRARNE POLITIKE

Prije devedesetih, naglasak u državnoj podršci bio je na društvenom sektoru, administrativnom uređenju cijena i trgovinskoj zaštiti. U periodu ekonomskih poteškoća (tokom devedesetih), država je kontrolisala mnoge sektore i to putem određivanja cijena i kontrolom uvoza. Tek 1999. i 2000. godine, pravi se zaokret, u odnosu na raniju politiku i ubrzano se uvodi potpuna liberalizacija. Od sredine 2001. godine sve cijene formiraju se slobodno.

Podsticajna politika, poslije 1999. godine, bila je ponovo proizvodno usmjerena, i to naročito u razvoj manje ekonomski atraktivnih sektora. Značajno mjesto imali su programi institucionalne podrške, pogotovo za bezbjednost hrane. Važnu ulogu posljednjih godina imale su i međunarodne donacije koje su u značajnom stepenu uticale na obim budžetske podrške za pojedine važne sektore.

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Budžetska podrška za poljoprivredu posljednjih godina ima opštu tendenciju porasta, ali je ona sporija od rasta ukupnog budžeta Crne Gore. Struktura agrobudžeta za period 2002-2004. pokazuje da su u tom periodu samo mjere tržišno-cjenovne politike imale stalan rast, dok je kod drugih vrsta mjera (ruralni razvoj i opšte usluge i servisi u poljoprivredi) budžetska podrška iz godine u godinu varirala.

Variranje osnovnih grupa mjera u agrobudžetu govori da znatan broj mjera još nije ustaljen. Samo dio mjera moguće je uporediti sa mjerama Zajedničke agrarne politike EU, uz evidentno povoljnu strukturu i obim. Te su mjere u skladu i sa zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije.

OCJENA KONKURENTNOSTI POLJOPRIVREDE

Cijene poljoprivrednih proizvoda

Komparacija otkupnih cijena u Crnoj Gori i pojedinim članicama EU pokazala je da se crnogorski proizvodi mogu razvrstati u tri grupe. U prvoj grupi, nalaze se oni sa natprosječno visokim cijenama koji na taj način iskazuju i relativno manju konkurentnost. To važi za krompir, voće, mlijeko i mlječne proizvode, pileće i svinjsko meso. Razlog za više cijene može se pronaći u niskoj intenzivnosti proizvodnje i nerazvijenim tržišnim strukturama, a kod nekih proizvoda i u carinskoj zaštiti.

Prosječne otkupne cijene važnijih poljoprivrednih proizvoda (€/t)

	2001.	2002.	2003.	2004.
Pšenica	120	114	:	:
Kukuruz u zrnju	124	90	:	:
Raž	-	-	250	180
Duvan	2 050	1 750	1 860	1 600
Krompir	250	180	350	260
Mrkva	470	460	570	620
Crni luk	320	430	460	410
Kupus i kelj	230	250	200	180
Paradajz	770	300	620	600
Jabuke	430	680	580	650
Brskve	710	700	1 000	920
Narandže i mandarine	1 480	790	1 000	780
Grožđe	1 020	1 070	970	1 000
Telad za klanje (žive mase)	2 039	2 539	1 570	2 000
Jagnjad za klanje (žive mase)	2 369	2 332	2 080	1 830
Mlijeko, kravlje (000 l)	320	310	290	290
Jaja (000 komada)	70	70	70	70

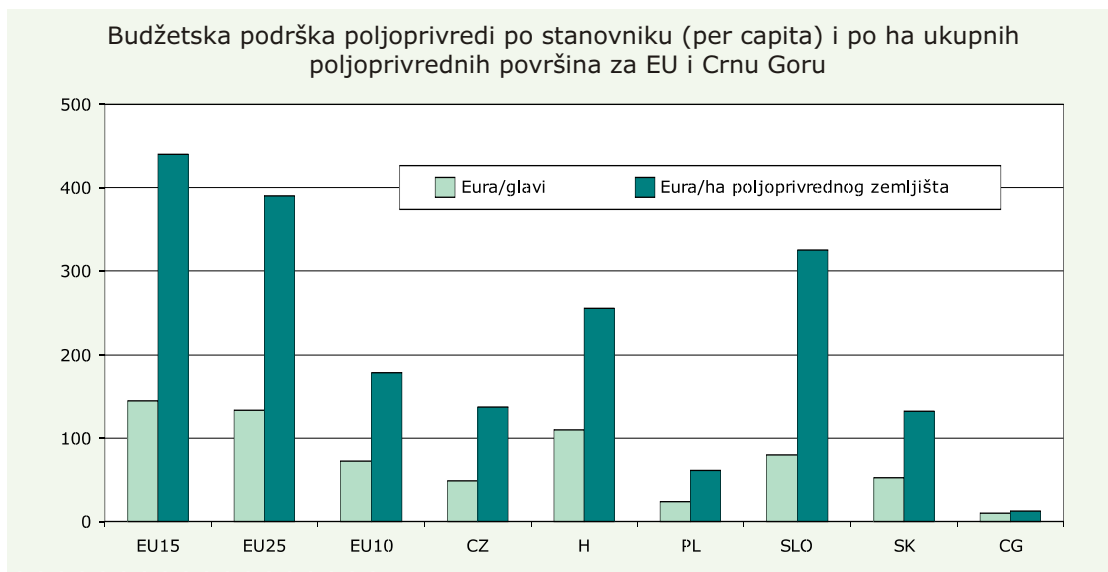
Izvor: SGCG

U drugoj grupi su proizvodi čije su cijene relativno niske i time ukazuju na veću konkurentnost. Ovde spadaju vino, jagnjad i duvan.

U treću grupu mogu se razvrstati proizvodi koji su po konkurentnosti negdje između prethodne dvije ili gdje je teško odrediti nivo cijena: povrće, telad, jaja. Opšta je ocjena da su cijene u poljoprivredi relativno visoke i time poljoprivreda iskazuje priličnu mjeru cjenovne nekonkurentnosti.

Budžetska podrška poljoprivredi

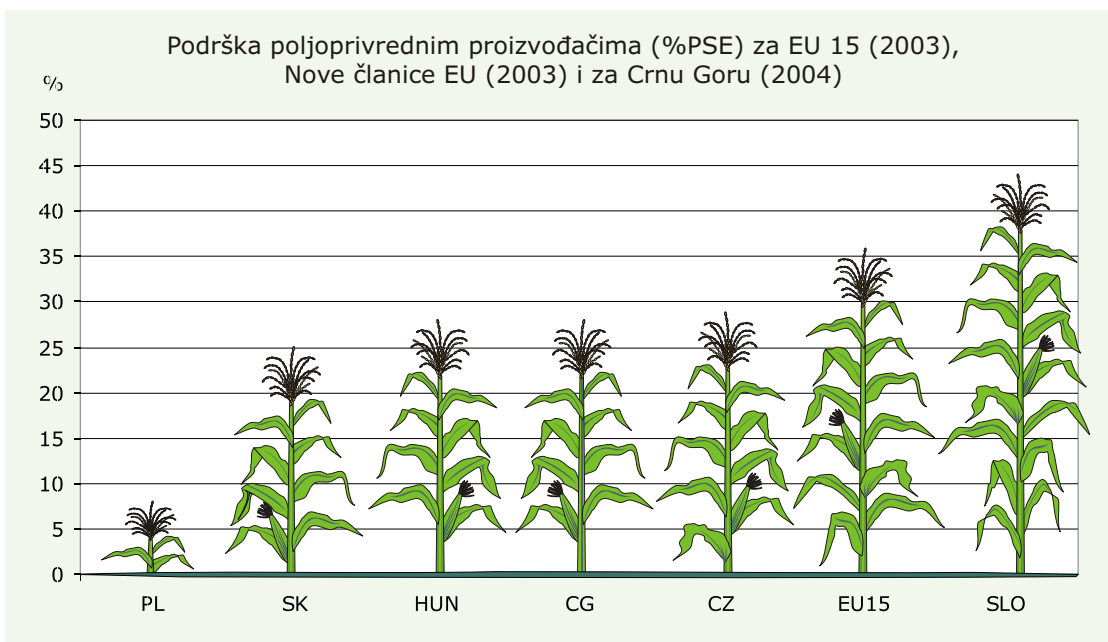
U poređenju sa starim članicama EU, kao i sa zemljama koje su pristupile u posljednjem proširenju, budžetska podrška crnogorskoj poljoprivredi je po svim kriterijumima mala. U Evropskoj uniji (EU 25) budžetska podrška po stanovniku je na nivou 130 €. Nove članice su, prije pristupa, imale od 20 € (Poljska) pa do više od 80 € po stanovniku (Slovenija). Crnogorska poljoprivreda, trenutno dobija oko 12 € po stanovniku.

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede; OECD

Nivo ukupne (cjenovne i budžetske) podrške poljoprivredi

Ukupna podrška poljoprivrednim proizvođačima po metodologiji OECD, izražena kao učešće tržišno-cjenovne i budžetske podrške u ukupnim prihodima poljoprivrednih proizvođača (%PSE) za Crnu Goru, prema ocjeni, iznosi više od 25%, što je svrstava u zemlje sa srednje visokim nivoom podrške poljoprivredi. Međutim, ta podrška više od 95% proizlazi od višeg nivoa cijena u odnosu na svjetske (tržišno-cjenovna podrška MPS) i samo u manjem dijelu od budžetske podrške.

Izvor: OECD; vlastita procena

SWOT analiza poljoprivrede

SWOT analiza ukazuje da u crnogorskoj poljoprivredi postoje slabosti koje, u nepovoljnim ekonomskim uslovima, mogu ugroziti cjelokupni razvoj poljoprivrede na duži period. Naredni procesi integracije i otvaranja tržišta vodiće u promjenu tržišnih kanala i stvaraće dodatne pritiske na cijene. Ekonomski uslovi, strukturni deficiti, niska tehnološka i kapitalna osposobljenost zahtijevaju intenzivniji rad na otklanjanju slabosti.

SWOT analiza crnogorske poljoprivrede

S - Prednosti (Strengths)	W – Slabosti (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none">- dio proizvoda iskazuje cjenovnu konkurentnost (vino, jagnjeće meso, dio povrća);- mogućnost organske - ekološke proizvodnje kod većine proizvoda;- još uvijek dovoljno radne snage, koja traži dodatne mogućnosti zapošljavanja;- tradicija u proizvodnji;- evidentne pozitivne promjene u proizvodnom i institucionalnom okviru u posljednjem periodu;- razvoj nekih novih grana (komercijalno živinarstvo, formiranje prerađivačke industrije).	<ul style="list-style-type: none">- veliki dio proizvodnje je cjenovno nekonkurentan;- zastarjelost opreme i tehnologije u proizvodnji;- nizak stepen primjene mehanizacije;- nizak nivo tehnologije i specijalizacije proizvodnje;- usitnjenost primarne poljoprivrede,- nizak obim proizvodnje po jedinici gazdinstva;- relativno visoke cijene inputa koje utiču na cijenu krajnjih proizvoda;- nizak stepen tržišne prodaje;- neorganizovanost i nepostojanje čvrstih oblika horizontalnog i vertikalnog povezivanja;- nezadovoljavajući nivo standarda kvaliteta (higijenskih i ekoloških);- neefikasnost i nekonkurentnost prerađivačke industrije (nizak obim proizvodnje, tehnološka zaostalost, nedovoljne investicije, tržišna neefikasnost);- nepovoljna starosna i socijalna struktura;- loša infrastruktura u većem dijelu ruralnih regiona;- nizak obim budžetske podrške;- nerazvijen i neprilagođen sistem institucija i zakonodavstva (u poređenju sa standardima EU);- nedovoljno razvijen sistem informatike, statistike i analitike u poljoprivredi.
O – Mogućnosti (Opportunities)	T – Opasnosti (Threats)
<ul style="list-style-type: none">- jačanje turizma i dodatna potražnja hrane;- razvojna podrška EU, naročito u smislu ruralnog razvoja, kao podrška poboljšanja konkurentnosti, upravljanju resursa i razvoju sela;- organska - ekološka proizvodnja;- razvoj tradicionalnih certifikovanih proizvoda u većem obimu;- jačanje lokalne proizvodnje i tržišta;- jačanje izvoza konkurentnih proizvoda (vino, jagnjad, povrće);- uspostavljanje i jačanje nekih tržišnih tokova iz prošlosti (Hrvatsko primorje, Srbija i BiH);- efikasnost dodatne budžetske podrške;- brži tehnološki razvoj, jačanje stručne sprema i institucija koji podržavaju razvoj poljoprivrede.	<ul style="list-style-type: none">- otvaranjem tržišta doći će do zaoštavanja konkurencije, koja može ugroziti veliki dio komercijalne proizvodnje;- zbog niskog obima i kvaliteta, kao i preferencija strane robe, prodorom većih trgovinskih sistema dalje će se ugroziti ekonomski položaj pojedinih grana;- prejakim intenziviranjem proizvodnje ugrožava se životna sredina;- koncentrisani razvoj drugih grana privrede u pojedinim djelovima zemlje, bez razvoja poljoprivrede, može uticati na dalju depopulaciju i neiskorišćavanje prirodnih resursa;- zaostajanje u integracionim procesima i time nedostatak podrške EU;- neuvažavanje uloge poljoprivrede u opštem razvoju i u prilagođavanju EU;- zatvaranje pristupačnih tržišta u regionu.

U mjeri u kojoj se budu iskoristile mogućnosti domaće poljoprivrede (razvoj tradicionalnih proizvoda, jačanje proizvodnje za lokalno tržište, realizacija proizvoda posredstvom turističke potrošnje, ubrzani povratak na nekadašnja tržišta, brži transfer znanja od nauke i stručnih službi prema proizvođačima), utoliko će i potencijalna opasnost biti amortizovana i sa manje posljedica po crnogorsku poljoprivredu.

PROCJENA BUDUĆIH KRETANJA U POLJOPRIVREDI

Mogućnosti povećanja proizvodnje

U predviđanju buduće proizvodnje korišćen je metod scenarijske analize, pri čemu su posmatrana tri moguća scenarija: pesimistički, optimistički i scenario mogućeg tehnološkog potencijala. Scenariji se baziraju na sektorskoj i SWOT analizi, uz procjenu različitih tehnoloških i ekonomskih polazišta u zavisnosti od pretpostavljenih eksternih i internih činioca koji utiču na razvoj poljoprivrede.

Scenarijska analiza za osnovne poljoprivredne proizvode

	Postojeće stanje (000 t)	Pesimistički scenario	Optimistički scenario	Mogući tehnološki potencijal
Žitarice	17.6	↓	↑↑	↑↑↑
Krompir	78.0	↓↓	↑	↑↑
Povrće	114.7	↑	↑↑↑	↑↑↑
Duvan	0.4	↓↓↓	↑↑↑	↑↑↑
Voće	28.6	↓↓	↑	↑↑↑
Masline	1.3	↑↑	↑↑↑	↑↑↑
Grožđe i vino	37.6	↑	↑	↑↑
Kravlje mlijeko	218.5	=	↑	↑
Ovčje mlijeko	7.3	↓	↑	↑↑
Kozje mlijeko	4.1	=	↑↑	↑↑↑
Goveđe meso	9.6	=	↑	↑↑
Ovčje meso	4.4	↓↓	↑	↑↑
Svinjsko meso	4.3	↓	↑	↑↑
Živinsko meso	2.4	↑	↑↑	↑↑↑
Jaja	120.0	↓	↑	↑↑

Legenda:	↑ do 30%	↓ do 10%
	↑↑ od 30 do 100%	↓↓ od 10 do 20%
	↑↑↑ više od 100%	↓↓↓ odustajanje od proizvodnje
	= postojeći nivo	

Scenarijska analiza mogućih budućih kretanja u poljoprivrednoj proizvodnji pokazala je da postoje realni tehnološki potencijali za znatno povećanje proizvodnje u narednih desetak godina. Scenario koji polazi od pretpostavke da su modernizacija i razvoj poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore jedan od prioriteta u ukupnoj razvojnoj politici države ukazuje da je uz jačanje tržišne infrastrukture realno očekivati povećanje poljoprivredne proizvodnje za 15% do 30% (krompir, voće, vino, mlijeko, sve vrste mesa), a u nekim sektorima i mnogo više (povrće, masline, duvan, žito).

Međutim, za ostvarivanje optimističkog scenarija polazi se od nekoliko važnih pretpostavki: povoljna ekonomska situacija, jačanje institucionalne i finansijske podrške daljem razvoju, uspješno sprovođenje međunarodnih integracija STO i EU. Scenarijska analiza takođe prikazuje i mogućí pesimistički scenario, ukoliko se te pretpostavke ne ostvare. To bi značilo pad proizvodnje, zaustavljanje razvoja i ponovnu marginalizaciju poljoprivrede, što bi u znatno izoštrenijim uslovima konkurencije imalo negativne posljedice i na cjelokupan razvoj ruralnih područja.

B. Platforma, ciljevi i stubovi reforme

POLAZIŠTA I CILJEVI REFORME

Promjene u crnogorskoj poljoprivredi su nužne, pogotovo imajući u vidu već otpočete integracione procese (učlanjivanje u STO i pristupanje EU) koji u znatnoj mjeri, ako ne i potpuno, definišu budući okvir razvoja. U tom smislu, potrebno je donijeti odluku o konceptu razvoja poljoprivrede i ruralnih sredina i ponuditi jasan odgovor o odnosu države prema tom razvoju.

Koncept održivog razvoja poljoprivrede

Efikasne odgovore za dugoročno rješavanje postojećih problema ne daju ni protekcionistički niti liberalni koncept agrarne politike. Stoga Strategija predlaže koncept održivog razvoja poljoprivrede, koji je logička i konceptualna razrada već prihvaćenih odluka o razvoju crnogorske države i privrede. Njegov je primarni cilj uvažavanje multifunkcionalne uloge poljoprivrede u razvoju zemlje i modernizacija državnog aparata radi realizacije strateškog opredjeljenja za održivi razvoj i integrisanje Crne Gore u međunarodnu zajednicu i preuzimanje evropskog poimanja uloge poljoprivrede.

Ciljevi agrarne politike

Rješavanje razvojnih, strukturnih i opštih problema poljoprivrede i ruralnih sredina moguće je ostvarivanjem sljedećih osnovnih ciljeva agrarne politike:

1. Gazdovanje resursima na dugoročno održiv način uz promociju poljoprivrede koja je maksimalno usklađena sa očuvanjem životne sredine (**održivo gazdovanje resursima**);
2. Obezbjedivanje stabilne i prihvatljive ponude bezbjedne hrane u pogledu kvaliteta i cijena (**bezbjednost hrane**);
3. Obezbjedivanje primjerenog životnog standarda za seosko stanovništvo i cjelovitog ruralnog razvoja uz očuvanje tradicionalnih vrijednosti ruralnih područja (**primjereni životni standard i ruralni razvoj**);
4. Stalno podizanje konkurentnosti proizvođača hrane na domaćem i inostranom tržištu (**podizanje konkurentnosti**).

Ravnomjernim ostvarivanjem navedena četiri cilja realizovaće se i peti najopštiji cilj: obezbjedi- vanje prehrambene sigurnosti stanovništva. Osnovni ciljevi su razrađeni kroz definisanje opera- tivnih ciljeva, koji su potrebni za lakše razumijevanje koncepta i definisanje mjera.

OSNOVNI STUBOVI REFORME

Strategija se temelji na tri stuba reforme: agrarne politike, harmonizaciji zakonodavstva sa zahtjevima EU integrisanja i izgradnji institucija.

Reforma agrarne politike

Reforma agrarne politike obuhvata tri osnovna vida: tržišno-cjenovnu politiku; politiku ruralnog razvoja; i opšte usluge i servise za poljoprivredu.

U okviru tržišno-cjenovne politike, spoljnotrgovinske mjere i mjere za stabilizaciju tržišta biće ograničene zahtjevima koje donose uključivanje u STO i pregovori sa EU, a njihova funkcije biće, prije svega, stabilizovanje i izjednačivanje tržišnih uslova. Potrebno je obezbijediti stabilnu podršku proizvođačima za gajenje poljoprivrednih kultura i stoke (preživara) uvođenjem direktnih plaćanja, s ciljem da se održavaju proizvodni resursi u funkciji i da se mjere prilagode sistemu podrške u EU.

Jedno od najvažnijih mjesta u reformi agrarne politike zauzima postepena izgradnja sistema integrisane politike ruralnog razvoja, koja će biti harmonizovana sa principima EU. Politika se temelji na tri najvažnije osovine ruralnog razvoja: a) podizanje konkurentnosti kroz različite vidove podrške primarnoj poljoprivredi i prerađivačkoj industriji; b) bolje upravljanje resursima životne sredine; i c) stvaranje preduslova (zajedno sa drugim programima Vlade Crne Gore) da se seosko stanovništvo bavi širim izborom aktivnosti.

Uz promjene u tržišnocjenovnoj i politici ruralnog razvoja, stvaraće se i efikasan sistem javnih usluga koji će moći da odgovori zahtjevima poljoprivredne proizvodnje bazirane na evropskom modelu razvoja. Tehnološki i ukupni razvoj poljoprivrede treba podstaći kroz postepeno jačanje finansijske podrške i izgradnju sistema finansiranja javnih usluga preko tendera, programa i monitoringa izvođenja programa. Potrebne su i promjene u poreskoj i socijalnoj politici.

Harmonizacija zakonodavstva

Realizacija navedenih razvojnih ciljeva i nova agrarna politika nameću potrebu da se nastave i ubrzaju reforme u zakonodavnoj oblasti. Osnov za usklađivanje biće zakonodavstvo EU (Acquis communautaire), uz nastavak obuke i usavršavanja administracije za primjenu ove veoma zahtjevne regulative. Najznačajniji zakoni, koje Strategija predviđa, jesu: Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju; Zakon o poljoprivrednom zemljištu; Zakon o bezbjednosti hrane; Zakon o stočarstvu; Zakon o stočnoj hrani i Zakon o poljoprivrednim zadrugama.

Izgradnja institucija

Reforme agrarne politike i proces pridruživanja EU nameću potrebu reorganizacije samog Ministarstva, koja će obuhvatiti izmjene u organizacionim jedinicama i uvođenje novih funkcija (analitika, funkcije agencije za plaćanje, postepena izgradnja centralnog informacionog sistema sa višestrukom namjenom). Strategija zahtijeva reformu i ostalih institucija u poljoprivredi.

Neophodnost rasta budžetske podrške

Dalji razvoj poljoprivrede zahtijeva i neuporedivo veću budžetsku podršku. Pretpostavljeno vrijeme do punopravnog članstva u EU mora se iskoristiti ne samo za predložene reforme nego i za ubrzaniji razvoj domaće poljoprivrede. Praksa pokazuje da pripremni period mora biti iskorišćen da se sopstvena poljoprivreda osnaži kako bi po ulasku mogla biti konkurentna na mnogo širem tržištu. Novi, stabilni i konzistentni koncept agrarne politike, i njemu prilagođena budžetska podrška predstavljaju jedan od bitnih uslova za promjene.

Koncept

C. Koncept mjera agrarne politike i budžetski plan 2007-2013.

OSNOVNA POLAZIŠTA

Ocjena potencijalne budžetske podrške iz EU fondova

Značajno polazište u planiranju podsticajne politike, pored ostvarivanja navedenih razvojnih ciljeva, jeste ocjena potencijalnih pretpristupnih i pristupnih prihoda iz Zajedničke agrarne politike Evropske unije (CAP). Procjenjuje se da će za sljedeća proširenja EU, vjerovatno biti manje sredstava na raspolaganju. Stoga se u planiranju pretpristupne podrške ne uzima maksimalna varijanta od oko 8 miliona €, nego nešto pesimističnija, tj. oko 4 miliona € godišnje.

Usljed promjena u CAP i nedefinisanog okvira sljedećeg proširenja EU, nije moguće sa sigurnošću odrediti kakva će politika direktnih plaćanja važiti za zemlje Zapadnog Balkana. Po sadašnjim principima, racionalno je kao polazište uzeti 25% od nivoa plaćanja u članicama EU. Budući da je, usljed specifičnosti crnogorske poljoprivrede, relativno nizak obim proizvodnje u onim sektorima za koje EU daje direktna plaćanja, moglo bi se u prvoj godini po pristupu računati na oko 8 miliona eura za direktna plaćanja. Međutim, taj će iznos biti moguće dopuniti domaćim sredstvima.

Za mjere ruralnog razvoja, po sadašnjim uslovima, moguće je računati sa znatno više sredstava nego za tržišno-cjenovnu politiku. Na osnovu analize posljednjeg proširenja došlo se do nivoa podrške između 20 i 50 mil. € godišnje. Polazeći od nešto pesimističnije varijante o ukupnom obimu sredstava za sljedeće proširenje, Crna Gora bi mogla računati na oko 30 mil. € godišnje. Stvarni iznos će, prije svega, zavisiti od toga sa kolikim iznosom sredstava računa EU u proširenju, u kojem bi participirala i Crna Gora, kao i od promjena same politike ruralnog razvoja u EU.

EU politika - sidro za postepeno podizanje domaćeg budžeta

Agrarna politika Crne Gore do pristupa treba da slijedi dva operativna cilja: implementaciju koncepta održivog razvoja poljoprivrede i podizanje apsorpcijske sposobnosti za prilagođavanje politike i pripremanje za pristup EU. U pogledu budžetskog planiranja, ta dva cilja ostvaruju se tako što Crna Gora u razdoblju do pristupa podiže domaća sredstava do nivoa koji omogućuje normalno preuzimanje EU sredstava poslije pristupa.

OPERATIVNI PLAN PO VRSTAMA MJERA

U planiranju budžetske podrške, uslovno su predviđene dvije faze pretpristupnog perioda. Prva (2007-2009) znači uvođenje i primjenu temeljnih reformi agrarne politike u kojoj bi nacionalni budžet trebalo povećati minimalno za 50%, uz očekivane donacije. Druga faza odnosi se na razdoblje od 2010. do 2012. godine, kada bi Crna Gora mogla već dobiti status kandidata pa time i sredstva pretpristupne pomoći. I u ovoj fazi budžet će se podići još za 50%, u odnosu na prethodnu fazu, što bi značilo povećanje minimalno 2,2 puta u odnosu na sadašnji nivo. To su samo orijentacione vrijednosti, koje više govore od smjeru politike, nego o utvrđivanju stvarnih vrijednosti, koje će zavisiti od različitih činilaca, a koje je praktično nemoguće sada predvidjeti.

Plan projekcije osnovnih vidova budžetske podrške (mil. Eura)

Vrsta mjere	2005.		2006.		2007-2009.		2010-2012.		Pristup	Od toga CG
	CG	Donacije	CG	Donacije	CG	Donacije	CG	Donacije		
Tržišno-cjenovna politika	2,2	-	1,6	-	3,7	-	6,0	-	10	2
Politika ruralnog razvoja	2,3	1	4,4	1	7,5	1,0	13,9	6**	38	8
Javne usluge	2,0*	1	2,2*	1	3,1	1,5	4,0	2	6	6
Drugi troškovi	2,2	1	2,5	1	2,5	1,5	-	1	5	5
Ukupno	8,7	3	10,7	3	16,8	4,0	23,9	9	59	21

* Ovaj iznos uključuje i približno 1 mil. eura za veterinarske mjere u okviru budžeta Veterinarske uprave

** Uključena su EU sredstva u predviđenom iznosu od 4 mil. eura.

Tržišno-cjenovna politika instrument izjednačavanja konkurentskih uslova

U okviru tržišno-cjenovne politike najvažnije su mjere za stabilizaciju tržišta i mjere direktne budžetske podrške. Mjere za stabilizaciju tržišta podrazumjevaju: održavanje spoljnotrgovinske zaštite za osjetljive proizvode, u skladu sa mogućnostima koje pruža ulazak u STO i korišćenje instrumenata za stabilizovanje tržišta u slučaju većih poremećaja (safeguard i safety-net mjere). Te mjere procesom liberalizacije gube na značaju, pa sve veću ulogu u pogledu obezbjeđivanja pogodnijih uslova za proizvodnju postepeno treba da preuzmu direktna plaćanja.

Plan projekcije mjera tržišno-cjenovne politike (mil. Eura)

Vrsta mjere	2005.	2006.	2007-09.	2010-12.	Pristup	Od toga CG
Direktna plaćanja po ha	-	-	0,7	1,3	2,5	0,6
Direktna plaćanja u stočarstvu	2,2	1,6	2,5	4,2	7,0	0,9
Mjere za stabilizaciju tržišta	-	-	0,5	0,5	0,5	0,5
Ukupno	2,2*	1,6	3,7	6,0	10,0	2,0

* - Iako je u 2006. u odnosu na 2005. budžet povećan za 27%, podrška za gajenje preživara (headage payment) je modifikovana i iz tržišno-cjenovne premještena u politiku ruralnog razvoja.

Crna Gora nema administrativne kapacitete niti razrađene mehanizme i uslove na terenu da može odmah otpočeti primjenu direktnih plaćanja po nekoj od sadašnjih EU šema. Stoga je neminovno otpočeti sa proizvodno vezanim plaćanjem i postepeno stvarati uslove i modifikovati mjere kako bi pred ulazak bili potpuno spremni preuzeti EU sistem direktnih plaćanja.

Sadašnje mjere, koje su u velikoj mjeri podrška inputima ili cijenama, treba da pretrpe nužne izmjene, tako što će kod nekih ratarskih kultura (duvan, krompir i žitarice) doći do transformacije u podršku po hektaru zasnovane površine. To bi predstavljalo prvi korak u modifikaciji ovih mjera ka njihovom potpunom razdvajanju od proizvodnje (decoupling) i time preuzimanja EU modela koji podrazumijeva jedinstveno plaćanje po ha površine, uz ispunjavanje određenih uslova, bez obzira koja se kultura gaji. Predviđa se i postepeno uvođenje sistema plaćanja po grlu za gajenje goveda za proizvodnju mesa, ovaca i koza u skladu sa principima CAP-a.

Politika ruralnog razvoja najvažniji dio agrarne politike

Usvajanje koncepta održivog razvoja poljoprivrede pogotovo nameće obavezu jačanja politike ruralnog razvoja. S obzirom na velike razvojne zahtjeve i potrebe prestrukturiranja najvažnijih sektora, neophodno je do pristupa postojeću budžetsku podršku ruralnom razvoju povećati najmanje tri puta. Ta bi podrška u najvećoj mjeri bila usmjerena u nove investicije i tehnološke inovacije u oba sektora: primarnu proizvodnju i prerađivačku industriju.

Značajnu komponentu politike ruralnog razvoja treba da predstavljaju mjere za podršku manje povoljnim područjima (Less favoured areas), uvođenje i širenje mjera za očuvanje životne sredine (organska proizvodnja, genetički resursi, korišćenje planinskih pašnjaka, agro-šumarstvo) i mjere razvoja sela (infrastruktura isl.). Sa takvim mjestom i značajem politike ruralnog razvoja u agrarnom budžetu, Crna Gora bi imala moderan koncept agrarne politike, gdje bi tržišno-cjenovna politika bila samo korektiv za stabilizovanje dohotka i tržišnih uslova.

Plan projekcije osnovnih vrsta (podsticaja) ruralnog razvoja (mil. Eura)

Vrsta podsticaja	2005.		2006.		2007-09.		2010-12.		Pristup	
	CG	Don.	CG	Don.	CG	Don.	CG	Don.	CG	EU
Podizanje konkurentnosti	1,55	1,0	2,85	1,0	4,5	1,5	6,4	2,4	3,1	12,5
Održivo gazdovanje resursima	0,91	-	0,90	-	3,2	0	6,0	1,2	3,3	13,3
Razvoj sela i lider projekti	0,53	0,5	0,62	0,5	0,8	1,0	1,5	2,4	1,6	4,2
Ukupno	2,99	1,5	4,37	1,5	8,7	2,5	13,9	6	8,0	30,0

Koncept mjera ruralnog razvoja i finansijski okvir za njihovu realizaciju mogu da budu osnova za izradu Strategije ruralnog razvoja Crne Gore koja će detaljno razraditi sve njegove neophodne aspekte i koju treba izraditi u budućem trogodišnjem periodu (2007-2009). Paralelno sa tim, potrebno je koristiti sredstva donacija i domaćeg budžeta za uvođenje onih mjera za koje postoje realni uslovi. To posebno važi za podršku investicijama, strukturne promjene, podizanje kvaliteta proizvoda i stvaranje boljih uslova za život na selu. Taj trogodišnji period, treba iskoristiti i za prilagođavanje ili postepeno gašenje mjera koje nijesu u skladu sa EU politikom. Istovremeno će se stvarati institucionalne pretpostavke, kako bi se od 2010. prešlo na programiranje, kada se očekuje korišćenje i EU fondova za pretpristupnu pomoć (IPARD).

Dalji razvoj stručnih servisa i javnih usluga za poljoprivredu

Realizacija razvojnih ciljeva traži i značajnu institucionalnu podršku koja se ogleda, prije svega, u uspostavljanju efikasnog sistema bezbjedne proizvodnje hrane i znatno obuhvatnijoj stručnoj podršci bržem razvoju cjelokupne poljoprivrede. Uslov za finansijsku podršku stručnim službama treba da bude ponuđeni godišnji program rada, sa razrađenim obimom mjera, dinamikom njihove realizacije, finansijskim aspektima i očekivanim efektima.

Značajnu ulogu u izvođenju Strategije ima i obezbjeđivanje konzistentnih i sa evropskim standardima usklađenih podataka i njihovih analiza. Pored informacionog sistema, kojeg će razvijati Ministarstvo poljoprivrede, bitan je elemenat modernizacije i adekvatna nacionalna statistika. Pored unapređivanja nacionalne statistike i njenog usklađivanja sa principima EU, ukoliko se želi imati kvalitetna podloga za buduću agrarnu politiku i niz drugih potreba, neodložno je sprovođenje popisa poljoprivrednih resursa. To je pogotovo značajno za dobijanje uvida u agrarnu strukturu crnogorske poljoprivrede.

Projekcija mjera podrške stručnim službama i javnim uslugama u poljoprivredi (mil. Eura)

Vrsta mjere	2006.	2007-09.	2010-12.	Pristup	Od toga CG
Bezbjednost hrane	1,30	1,60	2,00	3,20	3,20
Stručne službe	0,48	0,60	0,90	1,10	1,10
Analitičko-informaciona podrška	0,21	0,50	0,70	0,90	0,90
Ostali programi	0,25	0,40	0,40	0,80	0,80
Ukupno	2,24	3,10	4,00	6,00	6,00
Donatorska sredstva	1,00	1,50	2,00		
Sveukupno	3,24	4,60	6,00	6,00	6,00

PROJEKTI PODRŠKE PRILAGOĐAVANJU EU I IZVOĐENJU STRATEGIJE

Harmonizacija zakonodavstva i jačanje institucija - preduslov za pristupanje EU

Poljoprivreda, uključujući i bezbjednost hrane, predstavlja najšire područje zakonodavstva EU. Planiranje harmonizacije zakonodavstva je posebna i složena aktivnost, koja nameće potrebu za posebnim Državnim programom prilagođavanja EU na području poljoprivrednog zakonodavstva sa detaljnom razradom podzakonskih akata koja treba da proistekne iz pojedinih sistemskih zakona.

Plan donošenja zakona predviđenih u dokumentu Platforme

Naziv zakona	Donošenje do...	Implementacija najkasnije do..	EU pravni poredak	Odgovorna institucija
Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju	Jun 2007.	Jan. 2008.	CAP, CMO i politika ruralnog razvoja.	MPŠV
Zakon o poljoprivrednom zemljištu	Dec. 2007.	Jun 2008.	Nacionalna suverenost	MPŠV
Zakon o bezbjednosti hrane	Mart 2007.	Jan 2008.	Bezbjednost hrane	MPŠV, Min. zdravlja
Zakon o stočarstvu	Dec. 2007.	Dec 2008.	Zootehnika	MPŠV
Zakon o stočnoj hrani	Jun 2008.	Jan. 2009.	Stočna hrana	MPŠV
Zakon o poljoprivrednim zadrugama	Mart 2008.	Mart 2009.	Nacionalna suverenost	MPŠV, Zadružni savez
Zakoni iz fitosanitarnog sektora	Dec. 2006.	Jun 2007.	Fitosanitarna pitanja	MPŠV

Jačanje institucija predstavljaće jedan od najvažnijih izazova procesa integracija i ukoliko se to sa dovoljnom ozbiljnošću ne prihvati, administrativna i institucionalna ograničenja mogla bi ne samo usporiti, nego i zakočiti procese integracija u EU. Kada su reforme institucija u pitanju, Crna Gora je već napravila određene korake, tako da u organizacionom smislu ne postoje ozbiljniji problemi niti su potrebne radikalnije reforme postojećih institucija. Veterinarska služba već je transformisana, fitosanitarna ulazi u taj proces, dok su stručne službe (savjetodavna i za selekciju stoke) organizovane na novim osnovama. Slična je situacija sa laboratorijama. Značajne reforme treba sprovesti u Ministarstvu poljoprivrede i to treba da bude jedan od važnijih prioriteta u predstojećem periodu.

Strategija razvoja poljoprivrede daje okvire za dalje prestrukturiranje i izgradnju moderne uloge države, koja treba da omogući približavanje Evropskoj uniji. U postizanju te uloge, Crna Gora treba još temeljnije da radi na preuzimanju i implementaciji novog zakonodavstva, reformi postojećih i osnivanju novih institucija. Kao putokaz, izrađena je lista budućih koraka i većih projekata, koji treba da podrže izvođenje Strategije i ciljeve održivog razvoja poljoprivrede.

Plan realizacije projekata predviđenih Strategijom

Naziv projekta/aktivnosti	Početak projekta	Finalizacija projekta	Troškovi, 000 €	Međ. pomoć	Odgovorna institucija
Zakonodavstvo i institucije, javne usluge					
Reorganizacija institucija (koncept)	12.2006.	04.2007.	15	DA, 33%	MPŠV
Državni program prilagođavanja pravne regulative u oblasti poljoprivrede zahtjevima EU (harmonizacija zakonodavstva).	06.2007.	12.2007.	33	DA, 50%	MPŠV
Reorganizacija MPŠV	01.2008.	12.2009.	40	DA, 50%	MPŠV
Agencija za plaćanje	01.2008.	12.2009.	950	DA, 30%	MPŠV
Reorganizacija preostalih institucija u poljoprivredi	01.2007.	12.2011.	300	DA, 25%	MPŠV
Reforma politike					
Strategija ruralnog razvoja	01.2007.	12.2007.	60	DA, 40%	MPŠV
Program ruralnog razvoja (nacionalna politika 2009-2013)	01.2008.	12.2008.	200	DA, 40%	MPŠV
Operativni program agrarne politike 2009 - 2013.	09.2007.	03.2008.	40	DA, 50%	MPŠV
Program očuvanja i korišćenja genetičkih resursa u poljoprivredi	09.2007.	03.2008.	30	DA, 50%	MPŠV
Strategija razvoja zadrugarstva	03.2008.	03.2009.	20	NE	MPŠV, Zadružni savez
Strategija / Program razvoja stručnih službi	01.2008.	09.2008.	20	NE	MPŠV, Biotehn. inst.
Strategija naučnog rada i obrazovanja u poljoprivredi i bezbjednosti hrane	11.2007.	09.2008.	40	DA, 33%	MPŠV, Biotehn. inst.
Analitičko-infomacioni sistemi i podloge					
Popis poljoprivrede	09.2007.	03.2008.	1200	DA, 80%	MPŠV, MONSTAT
Harmonizacija proizvodne i cjenovne agrarne statistike	01.2007.	12.2008.	200	DA, 50%	MPŠV, MONSTAT
Bilans proizvodnje i potrošnje poljoprivrednih proizvoda	11.2006.	03.2007.	15	DA, 80%	MPŠV
Godišnji izvještaj o poljoprivredi (Green report)	03.2007.	09.2007.	40	DA, 40%	MPŠV
Sektorske analize za važnije sektore a) primarna poljoprivreda b) prerađivačka industrija	06.2007.	06.2008.	80	DA, 30%	MPŠV
Ekonomski račun za poljoprivredu i druge osnove za agrarnopolitičku analizu	01.2007.	07.2008.	50	DA, 70%	MPŠV
Administrativne informacijske osnove					
Koncept informacionog sistema u poljoprivredi	11.2006.	07.2007.	120	DA, 60%	MPŠV
Agrarni marketinško-informacioni sistem u poljoprivredi – AMIS	01.2006.	12.2006.	200	DA, 70%	MPŠV, Službe
Katastar osnovnih kultura: - vinograda, - maslinjaka, - citrusa	09.2007.	03.2008.	300	DA, 20%	MPŠV, Direkcija za nekretnine
Registar poljoprivrednih gazdinstava	06.2008.	12.2010.	150	DA, 20%	MPŠV
Ostali registri u poljoprivredi (aplikacije za podsticajnu politiku)	01.2008.	12.2010.	500	DA, 60%	MPŠV
Izgrađen IACS i sistem u poljoprivredi	03.2008.	12.2010.	300	DA, 60%	MPŠV

STRATEGIJA JE TEK POČETAK

Strategija nema ambiciju da nudi gotova rješenja, nego da bude "raskrsnica" sa koje treba poći u više pravaca reformi. Dokument nije pisan u vidu uputstva šta i kako poljoprivrednici treba da proizvode. Prije svega, namijenjen je državi, kao obavezno uputstvo za dalje sprovođenje reformi u poljoprivredi.

Poljoprivrednici, prerađivači i potencijalni preduzetnici treba da prepoznaju poruke koje im se ovakvom orijentacijom šalju. Sa preuzimanjem evropskih standarda i uloge poljoprivrede i ruralnog razvoja otvara se i nova dugoročna perspektiva za mlade koji počinju i koji još dolaze, u zemlji koja ima uslove ali ih za sada još ne koristi na optimalan način.

Na temelju tradicije i nove uloge poljoprivrede i njenog povezivanja sa drugim djelatnostima, pogotovo turizmom, moguće je podići blagostanje i životni standard ponosnih i vrijednih ljudi. To je veliki izazov za proizvođače, organizacije i institucije u poljoprivredi, pa i samu državu Crnu Goru.

ISBN 86-85799-04-X